

Oponentský posudek diplomové práce pana ing. PhDr. Tomáše Maiera „Boj o alkohol – lobby, restrikce, poptávka, nabídka: Od Františka Josefa po Klementa Gottwalda“
FF UK, Praha 2022. rkp. 108 str.

Předkládaná magisterská práce představuje oboznanou analýzu trhu s mimořádně lukrativní komoditou, alkoholickými nápoji. Zkoumá jeho aktéry a profitery, mezi něž svou daňovou politikou náležel (a náleží) i stát, nevyváženě vystupující v rozporné dvojroli: jednak důsledně jako participant na zisku, jednak jako váhavý pečovatel o veřejné zdraví a ochránce před sociálními důsledky alkoholismu. V této roli, jak z práce vyplývá, se stát pohyboval spíše v rovině verbální, a jen s ohledem na veřejné mínění a dost skromně podporoval protialkoholní aktivity, jimž je v práci vyměřen patřičný prostor.

Práce je vystavěna na poměrně rozsáhlé heuristice. Ocenit je třeba zejména snahu o využití pramenného materiálu fondů vzniklých z činnosti výrobců a prodejců alkoholických nápojů (a to nejen v pražských, ale též některých mimopražských archivech), byť úspěšnost byla jen částečná vzhledem k většinové jejich archivní nezpracovanosti. Přihlédnuto bylo též k fondu ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. V mnohém se autor opíral o nevydané paměti A. Mareše (ANM), k nimž pracoval obeznaně a kriticky. Téma vyžadovalo vzhled do tvorby legislativních norem, zápasy o ně autor zdařile ztvárnil zejména na základě parlamentních tisků. Neméně zdařile charakterizoval jejich obsah, zvláště pak míru jejich reálné efektivity. Povaha práce vyžadovala využití statistických metod, hojně a přínosně čerpá z dobových statistických příruček. Jako tématu přínosná se ukázala dobová periodika, v práci citovaná zřejmě pochází z využitých archivních fondů. Relevantní literatury, včetně tematicky shodných či blízkých kvalifikačních prací, je pomálu, proto její záběr autor vhodně rozšířil i o obecnější tituly pro vyztužení širšího interpretačního rámce, do nějž je pojednávaná problematika zasazena.

Předkládaná práce má analytický charakter, je ukotvena po stránce metodologické, a to jak z hlediska historických, tak i ekonomických věd.

Struktura práce je podřízena standardní periodizaci československých dějin, což má své zdůvodnění ve změnách institucionálního prostředí v jednotlivých fázích, které vedly ke změnám jednání a chování aktérů „boje o alkohol“. První výkladová kapitola nastiňuje regulativní mechanismy pro redistribuci poživatin zaváděných za světové války v Rakousko-Uhersku (to však nebylo „pionýrem přidělového systému“, s. 8, kopírovalo příklad říšskoněmeckého KRA). Být se v práci poukazuje na omezení produkce alkoholu z brambor a obilí, přece jen by neškodilo větou zdůraznit prioritu výživy, tedy výroby statků nezbytných, což platilo i pro pivo (regulací stupňovitosti). Autor mezi regulativní nástroje řadí často opomíjené spotřební daně a rozpracovává jejich význam fiskální, který, jak vysvětluje v pozdější části, se promítal do ambivalentního vztahu státu k alkoholu a alkoholismu, tj. minimalizovat alkoholismus, ale současně maximalizovat daně z jeho výroby a prodeje. Následná kapitola zahrnující období mezi světovými válkami již s ohledem na rozsah je vhodně strukturovaná do podkapitol. První z nich úvodem k pojednávané problematice podává stručný nástin výroby alkoholu (snad až zbytný v časovém záběru, nicméně nezatěžující pojednávanou problematiku a zpestřující text), počátky léčby alkoholismu v Evropě a zrod protialkoholního hnutí. V pořadí podkapitola se soustředí na protialkoholní hnutí, nastiňuje jeho formování v českých zemích/Československu, vymezuje na něm ideový podíl T. G. Masaryka, podrobně se věnuje obsahu tzv. Holischerova zákona i jeho prosazování na půdě parlamentu a následným pokusům o omezování konzumace alkoholu. Její závěr, v němž se uvádí pokles počtu pivovarů, podsouvá dojem, že protialkoholní hnutí mohlo vykázat nemalou úspěšnost své činnosti. To proto, že je opomenuta hospodářská krize zostřující konkurenční boj, v němž ne každá podnik obstál. To znamenalo propouštění, a

proto vláda zavedla daňovou bonifikaci pivovarům, které přistoupily ke Kontingentní smlouvě čsl. pivovarů z března 1935. Lze tuto bonifikaci ztotožnit s kompenzacemi (s. 50), které jsou zmiňovány ve strojopisu paměti A. Mareše? Tematicky by aktivity odpůrců abstinentismu náležely spíše do příslušné podkapitoly o lihovarské lobby, monopolu a kartelu. V ní je vlivový růst lihovarské lobby přesvědčivě demonstrován na cestě soukromé Společnosti pro zpeněžení lihu k v podstatě monopolnímu postavení v jeho odbytu, stejně jako lukrativnost výroby a prodeje lihu na příkladu tzv. lihové aféry K. Práška. Problematiku abstinentského hnutí a lihových lobbyistických skupin v čase první republiky doplňuje a uzavírá stručný nástin osudu protialkoholních léčeben.

V období druhé republiky a německé okupace je pojednávána problematika zúžena v podstatě jen na instituce reprezentující přenesení tzv. organického řízení průmyslu z Německa. Výklad poněkud zneřehlednilo porušení časového sledu. Vznik hospodářských skupin s povinným členstvím koncem roku 1939 je připomenut až po uvedení instituce Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo, který reguloval výrobu a odbyt a realizoval úkoly sloučených hospodářských skupin pivovarského a sladařského průmyslu. Ke sloučení došlo však až v srpnu 1941, do té doby funkci hospodářské skupiny pivovarského průmyslu plnil Ústřední svaz pivovarů v Čechách a na Moravě a hospodářské skupiny sladařského průmyslu Odbor sladařského průmyslu. Stálo by za úvahu, proč došlo k uvedené institucionální změně. Nepatříčně se v této kapitole operuje s pojmem „centrálně plánovaná ekonomika“.

Problematika protialkoholního hnutí se vrací do výkladu v poslední kapitole, pojednávající o změnách v prvních čtyřech poválečných letech. Soustředí se zejména na projednávání zákona proti alkoholismu projednávaném po únorovém politickém zvratu a mapuje některé aktivity abstinentského svazu.

Pokus o modelování spotřeby alkoholu na základě kliometrie vedl k závěru, že při omezeném množství disponibilních dat výsledky jsou v rozporu s ekonomickými předpoklady a postrádají realitu.

Předkládaná práce nesporně přispívá k analýze činnosti abstinentského hnutí zejména v období první republiky a k rozkrytí lobbyistických vazeb mezi politickou a hospodářskou sférou. Z nich přesvědčivě vyvozuje záměrné nedůslednosti legislativních restriktivních opatření v oblasti prodeje alkoholických nápojů, a nastiňuje vývoj těchto opatření až do roku 1949. I po formální stránce práce T. Maiera splňuje požadavky kladené na diplomovou práci, a proto ji plně doporučuji k obhajobě.

Návrh hodnocení: výborně

V Praze, dne 3. června 2022

Prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.